

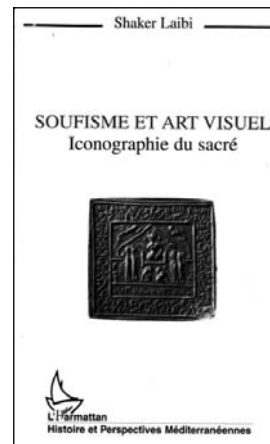
معرفی کتاب‌های فارسی

می‌کند، از جمله: کتاب المعرفی الاولان Kitab Al-Luma
Fi Al-Alwan، از الکندی، کتاب الاولان،
Kitab Al-Alwan از حنین بن اسحاق، کتاب الصبغ
Kitab Al-sbagh و کتاب الصبغه الاحمر Kitab Al-
Sibgh Al-Ahmar از جابر بن حیان و کتاب جامع آمال
Jami a'mal al-asbagh و المداد و الحبر w-al-midad w-al-hibr
از نویسندگانی گمنام به نام
Doubay

رنگ و رنگ‌پردازی با آنکه، اصلی بنیادین در هنر
محسوب می‌شود، اما در صوفی‌گری نقشی متمایز ایفا می‌کند.
هنر اسلامی در پی کنار گذاشتن امور فرعی و حاشیه‌ای از
زمینه‌های هنری، ابتدا به حذف چهره‌پردازی انسانی از دامنه‌ی
هنر می‌پردازد و هر نوع واقعیت ملموس و عینی را در مقابل
واقعیت‌های ناپیدا، به حاشیه می‌راند. نکته‌ی مهم زمانی است
که هنرمند می‌خواهد واقعیتی ناپیدا را با ابزار خاص خود به
تصویر کشد. هنر اسلامی در پی ارائه‌ی واقعیتی است که در
دامنه‌ی دید وی نباشد. موضوعی که تفاوت دو واژه‌ی «بصر»
و «بصیرت» را نشان می‌دهد، دو واژه‌ای که همیشه در مقابل
یکدیگرند، بدون آنکه ارتباطی معنایی میان آنها برقرار شود.

به باور نویسنده حذف امور عینی، منجر به شکل‌گیری
آثاری باشکوه در تاریخ هنر اسلامی شده است. «تجربید» با
آنکه در نگارگری، فرش، سفال و... حضوری مستمر داشته، اما
تنها روش تصویرگری در هنر اسلامی نیست و حتی از شیوه‌ی
تصویرگری نیز پیروی نمی‌کند. لیبی، بر هنری تأکید می‌کند
که با داشتن ماهیت گرافیکی و رنگ‌پردازی، از نقاشی متمایز
است. به نظر وی ما با شمایل‌نگاری‌ای روبه‌رو هستیم که در
موازات شمایل‌نگاری شناخته شده وجود دارد و ویژگی‌های
خود را از نوعی اندیشه‌ی عرفانی و معنوی می‌گیرد. این نوع
شمایل‌نگاری، که لیبی آن را شمایل‌نگاری هنر مقدس می‌نامد
در مقابل هنر اسلامی که نگاهی مذهبی به مقوله‌ی هنر دارد،
در رابطه‌ای مفهومی با صوفی‌گری قرار می‌گیرد.

نویسنده معتقد است در هنر مذهبی و هنر مقدس،
میان محلی که نقوش و اشکال بر روی آن شکل می‌گیرند
تفاوت‌هایی وجود دارد. در حالی که گنبدها، دیوارها، نگارگری‌ها

Soufisme et Art Visuel

Iconographie du Sacré

Par Shaker Laibi

Paris, L' Harmattan, 1999

شمایل‌نگاری در هنر مقدس

شکرلیبی

پاریس، نشر لارماتن، ۱۹۹۹

حاشیه و متن در هنر اسلامی، این فرضیه را
پیش می‌کشد که پیدایش و شکل‌گیری شمایل‌نگاری
Iconography تنها متکی بر امور ناشناخته نیست.
لیبی در این کتاب به موضوع شمایل‌نگاری پرداخته و
تلاش دارد حیاتی تازه بر آنچه از هنر اسلامی دور
افتاده، بیخشد.

وی بر آن است تا در مضامین هنر اسلامی، هنر
دیداری مورد توجه آفرینندگان آثار هنری قرار گیرد و
بستری مناسب را برای پژوهش و مطالعه در این زمینه
فراهم کند. آنچه در طول تاریخ هنر اسلامی مورد
غفلت قرار گرفته، همان تاریخ این هنر است. نویسنده
در کتاب به رنگ‌ها از زاویه‌ی زیباشناختی نمی‌نگرد،
هر چند این رنگ‌ها، در شکل مادی خود، فلسفه‌ی این
هنر را یدک می‌کشند. این ندیم، در کتاب «الفهرست»
به کتاب‌هایی که به موضوع رنگ پرداخته‌اند اشاره

و... می‌توانند محملی برای هنر اسلامی باشند، در مقابل طلسم تنها محمل برای هنر مقدس است. این تفاوت بیشتر دارای ماهیت نشانه‌شناسی است و هر چند محمل، شرط اساسی برای یک اثر دیداری است، با این وجود نوع آن با محتوایش بسیار به هم نزدیک هستند. محمل، سطحی آماده برای نقاشی است. قبول این تعریف برای این واژه، یعنی عنصر مادی به مثابه‌ی تکیه‌گاهی برای اثر گرافیکی، با طلسم شرقی و مدلول آن شباهت بسیاری دارد.

لیبی، در بررسی هنر مقدس تنها به زیباشناختی آن متمرکز نمی‌شود، بلکه مهم موضوعاتی است که بتوانند روابط میان اثر هنری و پیرامون آن را ناپیدا سازند. محمل به برخی از ویژگی‌های فلسفی، اجتماعی و فرهنگی اشاره می‌کند و از آن جایی که طلسم در میان مردم، به عنوان وسیله‌ای واسط میان خود و ارواح به شمار رفته است، نوع محمل می‌تواند نقشی الهام‌دهنده داشته باشد. لیبی ماهیت مادی و عینی محمل را با توجه به کارکرد هر اثر، پیام و مخاطب آن، متحول شده و دگرگون شده می‌داند. در طول تاریخ، محمل در اثر هنری دچار دگرگونی شد و بسیاری از روش‌ها و تکنیک‌های مربوط به ابعاد و شکل آنها در ارتباط با پارچه به عنوان تنها محمل برای هنر حقیقی و کاربرد آن در هنر به فراموشی سپرده شد.

از دیدگاه نویسنده، تاریخچه‌ی طلسم به دوران کلدانیان، یونانیان و یهودیان برمی‌گردد، اما زمانی که طلسم با علائم برگرفته از اسلام ظاهر می‌شود، این زنجیره پاره می‌شود. در هنر اسلامی، طلسم، هنری حاشیه‌ای است؛ به عبارت دیگر زبان تصویری در طلسم، مختص به خودش می‌باشد و با شمایل‌نگاری هنر مقدس به خوبی تطبیق یافته است.

در گذشته از علائم و نشانه‌ها برای بیان تصویر شیء یا مکانی مقدس یا اندیشه، استفاده و با ارزش‌هایی مقدس همراه می‌شد. به همین دلیل، آنها مورد تکریم قرار گرفته و ارزشی نمادین می‌یافتند. در این دیدگاه، تصویر اولین روش در بیان تصویری مفهوم انتزاعی و نخستین اثر هنری بعد از پیدایش خط میخی به شمار می‌رفت که می‌توانست مفاهیم

را به صورت گرافیکی نشان دهد.

شمایل در عرصه‌ی هنر می‌تواند به اشیاء وجهی استعاری بدهد. مدلول در شمایل‌نگاری باری مذهبی دارد که در ادامه‌ی مسیر، معانی دیگری را می‌پذیرد. شمایل‌نگاری در طلسم عربی - اسلامی به واسطه‌ی الفبای خاص خود، به اشکال و تصاویر اهمیتی تازه می‌دهد و به دلیل ابزار کاربردی‌اش برای منع چهره‌پردازی، تغییر شکل می‌یابد. دوری کردن از چهره‌پردازی، شمایل‌نگاری را در چارچوب طراحی محدود می‌کند.

طلسم، عامل و بهانه‌ای برای طراحی کردن است و به گونه‌ای فرار از قوانین مذهبی و دلیلی برای چهره‌پردازی است. حضور «تجرید» و «هنر انتزاعی» نشانگر حضور هنر مقدس است. یکی از روش‌ها برای آشکار کردن هنر مقدس، هنر بصری است که واژگان خود را ابداع و آن را با سازوکار ویژه‌ی مورد استفاده قرار می‌دهد. لیبی با این نگاه، تلاش می‌کند تا به آن، به عنوان شمایل‌نگاری خاص، اعتباری تازه ببخشد و آن را بیش از یک اثر گرافیکی و به مثابه طراحی هنر مقدس در نظر بگیرد. وی تفاوت آشکار میان تجرید در هنر اسلامی و شمایل‌نگاری را در سه نکته می‌داند.

- نخست اینکه شمایل‌نگاری، دارای ماهیتی عامیانه است که در زندگی روزمره و حافظه‌ی جمعی مردم خود را نشان می‌دهد.

- تنها وجه اشتراک میان این دو شیوه‌ی هنری، فقدان چهره‌پردازی در نقش‌های هنری آنها است، اما تفاوت‌های میان این دو متعدد است. در شمایل‌نگاری عامیانه، چهره‌پردازی کاملاً حذف می‌شود، در حالی که در تجرید، تصاویر جانداران در شکلی مبهم دیده می‌شود. به عبارت دیگر آن را می‌توان مجموعه‌ای از نقش‌هایی دانست که به صورت اتفاقی گرد هم آمده و چهره‌ای انسانی را پدید آورده‌اند.

- شمایل‌نگاری هنر مقدس، حاصل گرایشی عرفانی است. در واقع بیان گرافیکی، نشانه‌های تصویری و غیره

قبل از هر چیز به واسطه‌ی تأثیر هنر از اندیشه‌های صوفی‌گرایانه پدید آمده‌اند. صوفی‌گری با استفاده از هنر طراحی در ارائه‌ی معانی و مفاهیم و موضوعات مرتبط، خود را از مکاتب فکری پیشین متمایز کرده‌اند. لیبی در کاربرد کلمه‌ی طراحی، مفهوم گرافیکی آن را مورد توجه قرار داده است. به نظر او، طراحی همانا ارائه‌ی یک شیء یا ارائه‌ی تصویری از آن است.

به نظر نویسندگان در اندیشه‌ی عرفانی دو وجه متضاد، یعنی ژرفای فلسفی و عامیانه بودن آن، رو به روی هم قرار گرفته‌اند و هیچ‌گونه هماهنگی معنایی با یکدیگر ندارند. زیرا زمانی که فلسفه‌ی عرفانی در برابر اندیشه‌ی ارتدکس اسلامی قرار گیرد و عارف با الهام‌گیری از آن تفکری تازه را از هستی در طراحی‌های خود نشان دهد، اندیشه‌های صوفیانه و تأثیر آن بر جامعه، در نهایت به آنها شکلی عامیانه داده و آن‌گاه از سوی مردم به کنار زده می‌شود.

نویسندگان در بررسی خود بر روی این دو شیوه‌ی هنری، قصد ندارد یکی را بر دیگری ترجیح دهد، بلکه می‌خواهد وجوه (هنری) در انطباق با مفاهیم جهان را در هر دو شیوه و نیز موقعیت انسان را در جهان مورد توجه قرار دهد.

در بحث شمایل‌نگاری هنر مقدس، نویسندگان روش نمادگرایی را به جای روش تجرید قرار می‌دهد. این روش، نقش‌هایی را می‌آفریند که دارای ارزش نمادین هستند. روش نمادگرایی را می‌توان روشی بصری دانست که می‌تواند شیوه‌های بیان هنری زیبایی ایجاد کند که نوع آن در زمینه‌های هنری ساده، در مقایسه با زمینه‌ی هنری پیچیده، با هم متفاوتند.

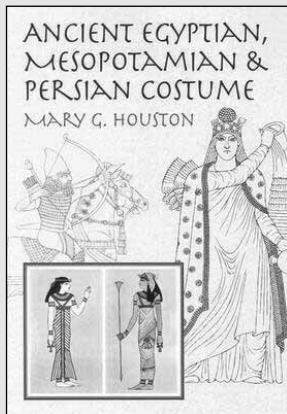
لیبی، با اشاره به کتاب «مجموعه طلسم‌ها، مهرها و اثر مهرهای اسلامی» اثر لودویک کلاوس، متذکر می‌شود که این اثر اطلاعاتی تاریخی و فنی همراه با

مجموعه‌ای از عکس‌ها در اختیار خواننده قرار می‌دهد. در این مجموعه ۲۳۱ قطعه مدال‌های موجود در کتابخانه‌ی ملی پاریس مربوط به قرون ۱۲، ۱۳ و ۱۹ طبقه‌بندی شده‌اند. این مجموعه جدا از طلسم‌هایی است که به خط کوفی نوشته شده‌اند و احتمالاً مربوط به قرون قبل از ۱۲ میلادی می‌باشند. نویسندگان بررسی خود از این مجموعه را پیش درآمد فرضیه‌ی خود در کتاب حاضر کرده است. وی ابتدا به فن و معنای طلسم‌های ساخته شده روی فلزات گوناگون پرداخته و دو شیوه را در ساخت طلسم متمایز می‌کند. در شیوه‌ی معکوس نویسی کتیبه را برعکس بر روی شیء حک می‌کنند که در این صورت شیء به عنوان مهر به کار می‌رود. در شیوه‌ی دوم، یعنی مستقیم نویسی، هدف، استفاده از شیء به عنوان طلسم است. اما لیبی در تمایز میان مهر، نقش مهر و طلسم توضیحی نمی‌دهد.

لیبی با اشاره به کتاب لودویک کلاوس، بر این نظر است که نقش‌های تزئینی، از جمله مواردی که با الهام از گل و گیاه به وجود آمده‌اند، بسیار متنوع‌اند. در این نقوش، گل و ساقه‌ی آن، بر روی زمینه‌ی نقش و جدا از هم، پراکنده‌اند.

لیبی، با اشاره به نمونه‌هایی از مجموعه‌ی کلاوس، معتقد است که طلسم‌ها به دلیل تلاش خالق آثار در بیان الوهیت، نوعی شمایل به شمار می‌روند. ابعاد این آثار آنها را به نوعی در حد واسط هنر و سحر و جادو قرار می‌دهد. لیبی با طرح ویژگی‌های گرافیکی این آثار و مقایسه آنها با دیگر رشته‌ها، وجود آنها را در هنر اسلامی به جز خوشنویسی و کتیبه‌نگاری، غیرعادی می‌داند. به نظر لیبی آنها طرح‌های تک رنگ یا خطوط گرافیکی تک‌رنگ هستند.

به اعتقاد لیبی، صوفی با توجه به رنگ‌پردازی، آنها را به مثابه ارزش‌های انتزاعی و نوعی تحول در تجربه‌ی درونی خود مورد ستایش قرار می‌دهد. رنگ موضوعی انتزاعی است که در آثار ملموس خود را عیان نمی‌کند.

Ancient Egypt, Mesopotamian & Persian Costume

Mary G. Houston, Mineola,
N.Y.: Dover Publications, 2002.

پوشاک مصر، بین‌النهرین و ایران دوره باستان مری گالوی هوستون مینولا

پوشاک که در خاورمیانه، بیشتر جنبه‌ی تجملی داشته، امروزه در سایه‌ی رشد و توسعه‌ی زمینه‌های اقتصادی مردم، به تدریج ضرورت خود را نشان داده است. «پوشاک باستانی مصر، بین‌النهرین و ایران» با تصاویری متعدد، به سیر تکاملی پوشاک در میان خنیاگران و موسیقی‌دانان، سربازان، شاهان، کارگزاران دینی و ... پرداخته است.

نویسنده با بررسی پوشاک در ایران و بین‌النهرین، به پوشش آشوری‌ها، بابلی‌ها و سومری‌ها تأکید دارد. کتاب با در برداشتن ۲۵۰ تصویر به اشکال و تنوع لباس‌ها، دوخت و برش آنها در آن دوره پرداخته است و ضمن ارائه‌ی توضیحات و تصاویری زیبا، امکانی مناسب برای طراحان و تولیدکنندگان پوشاک در تجدید آنها فراهم می‌کند و می‌تواند برای طراحان لباس بسیار سودمند باشد. کتاب ابتدا در سال ۱۹۵۴ توسط انتشارات آدام چارلز بلک در لندن به چاپ رسیده است.

Arabic Ismaili Manuscripts

Edited and introduced by Delila Cortese
I.B. Tauris, 2003

نسخه‌های خطی عربی اسماعیلیه

مجموعه‌ی حاضر دربردارنده‌ی نسخه‌های خطی ارزشمندی است که به سنن تاریخی، فلسفی و مذهبی فاطمیان و ادبیات و هنر اسماعیلیه در هند و یمن پس از فاطمیان می‌پردازد. در این مجموعه و در مدخل‌های متعدد به جنبه‌های نظری و ادبی این نسخه‌ها پرداخته شده است. کتاب با ضمایم ارزشمند به زبان لاتین و عربی، کاملاً مصور بوده و مقدمه‌ی جامع کورتس بر غنای آن افزوده است. کتاب جهت دانشجویان و محققان علاقه‌مند به این متون بسیار سودمند خواهد بود.

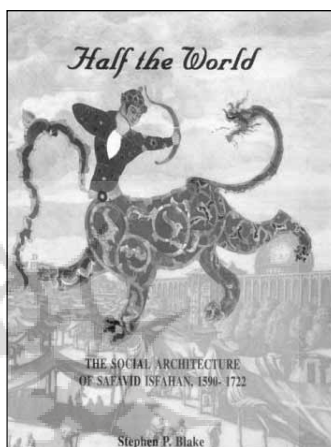
کورتس دکترای خود را در زمینه‌ی مطالعات اسلامی از مؤسسه‌ی شرقی - آفریقایی لندن گرفته و سپس در دانشگاه ناپل تحصیل کرده است. کتاب در ۲۰۰ صفحه و قیمت حدود ۴۰ پوند با تصاویر سیاه و سفید و رنگی توسط انتشارات آی. بی تاريس و همکاری انستیتو مطالعات اسماعیلیه منتشر شده است.

استفن بلیک کتاب خود را که به بررسی معماری اجتماعی (رویکردی که شهر را به عنوان متن در نظر می‌گیرد) اصفهان می‌پردازد، مبتنی بر این میدان کرده است. در نگاهی کلی به کتاب، نویسنده به این مباحث پرداخته است:

بنیان‌گذاری پایتخت صفوی و ارتباط میادین قدیم و جدید، عملکرد فضاهای شهری در تنظیم بناهای نیمه‌ی شمالی و جنوبی شهر، کاخ و اقامتگاه سلطنتی، تفرجگاه، بازار، کاروانسرا، مسجد، مدرسه و امامزاده.

بلیک ضمن بررسی نقش جهان، به دیگر نمونه‌ها در سطح شهر اصفهان پرداخته و تلاش دارد به چگونگی پراکنده شدن بناها در شهر و اینکه بناها تجسم‌کننده‌ی چه چیزی هستند، بپردازد. کتاب تحقیقی جامع در مورد اصفهان، به عنوان یکی از شهرهای اوراسیا در دوره‌ی مدرن است و ایران دوره‌ی صفوی را در سال‌های ۱۷۲۲ - ۱۵۰۰ میلادی به تصویر می‌کشد. هم‌چنین می‌تواند راهنمایی باشد برای متخصصان بر متونی مربوط به شهرهای خاورمیانه و الگوی یک شهر اسلامی.

مؤلف، معتقد است با از میان رفتن اسناد دوره‌ی صفویه و وجود منابع مفصل غربی، بهترین روش در درک تاریخچه‌ی اصفهان مطالعه و بررسی در محیط ساختمانی آن است. استفن بلیک از آنجایی که یک مورخ معماری نیست از روش معماری اجتماعی استفاده کرده

Half of the world: The Social Architecture of Safavid Isfahan, 1590-1722

Stephen P. Blake
Mazda Publishers, 1999

**نصف جهان. معماری اجتماعی در اصفهان
عصر صفوی
استفن پی. بلیک
انتشارات مزدا، ۱۹۹۹**

نقش جهان بی‌تردید بیانگر معماری اصفهان در دوره‌ی صفوی است، میدانی که شاه عباس در اطراف آن آثار و بناهای زیبایی ایجاد کرد. میدانی که فضا و زمان را درهم آمیخته و به نقش شاه عباس در خلق چنین فضای شهری اشاره می‌کند.

Ceramics of the Islamic
World in Tareg Rajab museum
By Geza Fehervari
London, I. B. Tauris, 2000

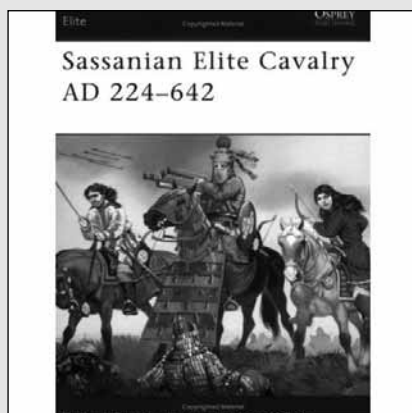
سفالینه‌های جهان اسلام در موزه‌ی
طارق رجب
گزا فهرووری
لندن، آی. بی. تاريس، ۲۰۰۰

یکی از موزه‌هایی که از اوایل قرن بیستم
میلادی توانست با ارائه‌ی سفالینه‌های جهان
اسلام توجه مجموعه‌داران هنری و مورخان را
برانگیزد موزه‌ی طارق رجب در کویت است.

است. وی با استفاده از این روش با رویکردی به محیط
ساخت و ساز پرداخته که در آن شهر همچون یک متن
تلقی می‌شود. مؤلف سعی می‌کند حواس خواننده را تنها
به روش تبدیل مصالح به ساختارهای کارکردی و شیوه‌ی
ساخت معطوف نکند و به توضیح اینکه معمار چگونه با
مشکلات محیط، کارکرد و هزینه درگیر می‌شود، نپردازد.

بلیک، در فصل نخست ابتدا به محل، بانی و تاریخ
ساخت بناهای عمده‌ی اصفهان اشاره می‌کند و خود را
ملزم به بازسازی و احیای فضای اصفهان قرن هفدهم
میلادی می‌داند. او برای این کار طرح‌ها، نقاشی‌ها و
توصیفات اصفهان را در قرون (۱۹ - ۱۷) میلادی مورد
توجه قرار داده است. وی فصل‌های بعدی را بر حسب انواع
ساختمان مرتب کرده است: کاخ، اقامتگاه، باغ، استراحتگاه،
بازار، کاروانسرا، مسجد، مدرسه و امامزاده. مؤلف نمی‌خواهد
روی شیوه‌های ساخت، تزیینات و سبک‌ها تکیه کند و
مباحث خود را مبتنی بر تقسیمات فرعی‌تر دوره و کشور و
مقایسه در فضا و زمان کند، بلکه موضوع کتابش اصفهان
دوره‌ی صفوی و روش بازنمایی زندگی شهری در آثار
تاریخی شهر است.

در بررسی و تحلیل معماری اجتماعی اصفهان، ابعاد
زمانی و مکانی دیده می‌شود. فصول کتاب براساس یک
سیر زمانی تنظیم شده‌اند. علاوه بر سیر زمانی که بناهای
سیاسی را به اوایل قرن ۱۷، بناهای اقتصادی را به میانه‌ی
قرن ۱۷، و بناهای مهم دینی را به اواخر قرن ۱۷ و اوایل
قرن ۱۸ مربوط می‌کند، کتاب حاضر در روایتی جامع،
معماری اجتماعی اصفهان در اوایل قرن ۱۷ و اوایل قرن
۱۸ میلادی را به هم مرتبط می‌سازد.

Sassanian Elite Cavalry: AD 224-642 Kaveh
Farrokh
Osprey Publiser, 2005

سوارکاران برگزیده ساسانی
کاوه فرخ
انتشارات اوسپری، ۲۰۰۵

کتاب سوارکاران برگزیده ساسانی (۲۲۴ تا ۷۴۲ میلادی) که در آمریکا و توسط انتشارات اوسپری به چاپ رسیده است، تلاش دارد به یکی از امپراتورهای ایران قبل از اسلام یعنی ساسانیان بپردازد. کاوه فرخ، نویسنده کتاب حاضر که در دانشگاه بریتیش کلمبیا در کانادا به تدریس مشغول است، در پژوهش خود که به بررسی سوارکاران برگزیده ساسانی می‌پردازد، بر آن است تا نشان دهد ساسانیان تا چه حد در شکل‌دهی سنت سوارکاری در مغرب زمین مؤثر بوده‌اند. کتاب در هفت بخش به بررسی اصالت سواران، ساسانیان و اصلاحات، لباس و نشان‌ها، مدالیون‌ها، آرایش نظامی و... پرداخته است. همچنین عکس‌هایی از مناطق باستانی در رابطه با موضوع در ایران و روم، نمودارهای مختلف و هشت نقاشی از بلندمرتبانان ساسانی زینت‌بخش کتاب شده است. نقاشی‌های کتاب، اثر آنگوس مک براید که از نقاشان مطرح کتاب‌های تاریخی در جهان است، نشانگر وقایعی چون زانو زدن والریانوس در برابر شاپور اول، تعلیم سواران و اعطای درجه و نشان به بهرام چوبین است. کتاب حاصل ۱۸ سال کار پژوهشی مؤلف است. وی در دوره دکتری دانشگاه بریتیش کلمبیا در رشته‌ی زبان فارسی تحصیل کرده است. انتشارات اوسپری پیش از این نیز کتاب ارتش ایران را منتشر کرده است.

بی‌شک کشف سفالینه‌های بیشتر، بر جایگاه آنها در بررسی سیر فرهنگی هنری کشورهای اسلامی قابل توجه است. کتاب، مجموعه‌ای از سفالینه‌های دوره‌های مختلف جهان اسلام را که تاریخی از سفال و سفالگری جهان اسلام را به دست می‌دهد، به خواننده عرضه می‌کند.

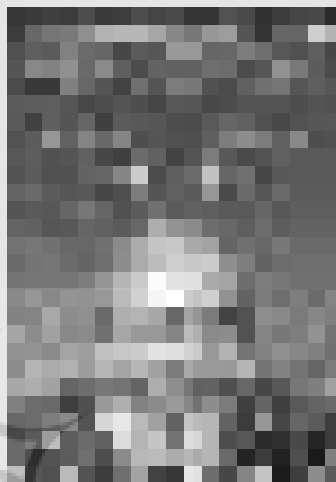
دوره‌های پیش از اسلام و ادوار نخستین اسلامی / دوره‌ی آغازین عباسیان در عراق، ایران و آسیای مرکزی / دوره‌ی فاطمیان مصر و شمال آفریقا / سفالینه‌های مخطط ایرانی (سده‌ی ۱۱ تا ۱۳ م.) / دوره‌ی سلجوقیان ایران / فانوس‌های لعاب‌دار سفالینه‌های لعاب‌دار افغانستان / سفالینه‌های ایوبیان مصر / سفالینه‌های بدون لعاب اوایل دوره‌ی اسلامی / دوره‌های ایلخانی و تیموری در ایران و آسیای مرکزی / سفالینه‌های ممالیک سوریه و مصر / سفالینه‌های اسپانیایی - عربی / سفالینه‌های صفوی و قاجار / سفالینه‌های عثمانی (قرون شانزده تا نوزده میلادی) / سفالینه‌های مغرب (قرون هجده تا نوزده میلادی) / و سفالینه‌های قالبی و ریختگی. همچنین کتاب با تصاویر متعدد و کتاب‌شناسی همراه شده است.

جغرافیایی و حوادث تاریخی و انواع هنرها در وحدت موضوعی استفاده کرده است. وی هدف خود را از این روش، ارائه‌ی تصویری کامل از اقدامات و فعالیت‌های ملت‌های اسلامی در حوزه‌ی تمدن اسلامی طی پانزده قرن برشمرده است.

دکتر دیوید ناصرخلیلی در تألیف این اثر بر مجموعه آثار خود، که بیش از بیست و پنج هزار قطعه‌ی هنری و باستانی است و برخی از آنها نیز منحصر به فرد هستند، تکیه کرده است. محدوده‌ی زمانی و مکانی این اثر، چند سال پس از رحلت پیامبر گرامی (ص) است که اسلام از شرق تا دریای چین، از غرب تا اقیانوس اطلس، از شمال تا سیبری و از جنوب تا آفریقا گسترش یافت. فرهنگ و تمدن اسلامی از تنوع و گستره‌ی فراوانی اعم از طرح‌های عظیم عمرانی تا مینیاتورهای ظریف هنری را دربرمی‌گیرد.

عبارت «هنر اسلامی» در مفهوم عام، آثار و فعالیت‌هایی را شامل می‌شود که هنرمندان یا صنعتگران مسلمان تولید و اجرا کرده‌اند. مقصود از واژه‌ی اسلامی نیز لزوماً به مفهوم هنری که بر دین دلالت دارد نیست، بلکه اسلامی است، از آن رو که واژگان و عبارت‌ها برگرفته از اندیشه‌ی اسلامی و اغلب ملهم از معنویت و روحانیت اسلامی است. از این رو دکتر دیوید خلیلی معتقد است: «تعامل و ارتباط با این هنرها ضروری است، زیرا علی‌رغم اینکه این هنرها در قلمرو جغرافیایی گسترده‌ای ایجاد شده‌اند و هم‌چنین تأثیرپذیری هنرمندان مسلمان از هنرها و سنت‌های فرهنگ‌های دیگر، مجموعه‌ی تکامل یافته‌ای است.»

بیشتر کتاب‌هایی که هنرهای اسلامی را بررسی می‌کنند به مناطق معین یا گونه‌های محدودی از آثار هنر می‌پردازند. اما کتاب سیری در تاریخ هنرها و معماری اسلامی جدول زمانی‌ای را ارائه می‌دهد که در آن تسلسل تاریخی مهم‌ترین تحولاتی که هنرهای اسلامی به خود دیده است، تشریح و خواننده از آنچه در مناطق مختلف اسلامی در زمان خود اتفاق افتاده، آگاه می‌شود. این جدول به پنج منطقه‌ی جغرافیایی اصلی تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از:

The Timeline History of Islamic Art and Architecture
Nasser D.Khalili
Worth Press - London 2005

سیری در تاریخ هنر و معماری اسلامی
ناصر د. خلیلی
لندن: ورث پرس ۲۰۰۵

کتاب حاضر در مقایسه با کتاب‌هایی که تاکنون درباره‌ی تمدن اسلامی به زبان‌های مختلف منتشر شده است، متفاوت می‌نماید. این کتاب، اثری دانشنامه‌ای است که سلسله‌وار به تحول هنرهای اسلامی بسنده نکرده، بلکه به صورتی مشروح انواع هنرهای تمدن اسلامی را بررسی و ارتباط آنها را با مناطق و سرزمین‌های مختلفی که در اسلام گسترش و استقرار یافته، تبیین کرده است.

نکته‌ی درخور توجه در کتاب این است که نویسنده از طرح جدید و شیوه‌ای خاص برای ترکیب سیر زمانی با ویژگی‌های

۱. شمال آفریقا و اسپانیا؛ ۲. خاورمیانه (مصر، سوریه، فلسطین، عراق و شبه جزیره‌ی عربی)؛ ۳. آسیای صغیر (ترکیه)؛ ۴. ایران و آسیای میانه (افغانستان و جمهوری‌های تازه استقلال یافته شوروی سابق)؛ و ۵. شبه قاره‌ی هند.

این تقسیم‌بندی براساس شیوه‌های هنری و معماری هر منطقه و نیز باتوجه به قدرت‌های سیاسی موجود وقت تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی ایجاد شده است. در این تقسیم‌بندی مرزهای سیاسی کشورهای جدید لحاظ نشده است.

نویسنده برای ارتقای ارزش هنری کتاب، از بیش از هشتصد تصویر رنگی از شاهکارهای هنرهای اسلامی، که اغلب از مجموعه‌ی خود وی می‌باشد، استفاده کرده است.

بعد از جدول زمانی، در فصل‌های چهارده گانه‌ی کتاب می‌خوانیم: مهندسی معماری، هنرهای فردی نظیر خوشنویسی، تذهیب، نگارگری، صحافی کتاب، سفال، شیشه، فلزات، وسایل و ابزار علمی، جواهرات، اسلحه و وسایل جنگی، زره‌ها، قالی و قالیچه، پارچه و منسوجات و مسکوکات. نویسنده آن گاه در بخش ویژه‌ای به تاریخ مهم‌ترین خاندان‌های امپراتوری و حکمرانی در جهان اسلام پرداخته است. در این بخش هم‌چنین در نقشه‌ای که چهارصفحه‌ی کتاب را در بر می‌گیرد، مهم‌ترین مناطق و سرزمین‌های تاریخی و فرهنگی جهان اسلام به تصویر کشیده است.

در پیوست پایانی نویسنده به تشریح و تفسیر اصطلاحات و عبارتها در تاریخ هنر اسلامی پرداخته و فهرستی از برجسته‌ترین مجموعه‌های هنر اسلامی موجود در موزه‌ها، نمایشگاه‌ها و گالری‌های شخصی ارائه کرده است. ضمیمه‌ی همراه کتاب نیز به مهم‌ترین اقدامات هنر اسلامی و برجسته‌ترین اطلاعات درباره‌ی کشورهای اسلامی جدید می‌پردازد.

به طور کلی، مؤلف در ارائه‌ی «دانشنامه‌ای کوچک» با جنبه‌های زمانی، جغرافیایی و روشمند درباره‌ی هنرهای اسلامی در سیر مراحل تاریخی موفق بوده است. کتاب به زبان انگلیسی تألیف شده و می‌تواند به منزله‌ی مدخلی برای مخاطبان غربی باشد که از طریق آن نوآوری‌های هنری گسترده‌ی جهان اسلام را دریابند.

خمسون فیلماً من کلاسیکیات السینما المصریة
علی ابوشادی
دمشق: وزارة الثقافة، ۲۰۰۵، ۵۰۴ صفحه

پنجاه فیلم از سینمای کلاسیک مصر
علی ابوشادی
وزارت فرهنگ سوریه
ترجمه‌ی علی یوسف آبادی

علی ابو شادی، منتقد و سینما پژوه مصری در این اثر پنجاه فیلم از آثار کلاسیک سینمایی مصر را که از نگاه وی سرآغاز هنر هفتم و تجربه‌های مقدماتی آن و نه به منزله‌ی سبک و مکتبی هنری یا رویکردی سینمایی است، بررسی و تحلیل می‌کند. ابو شادی در این اثر بر آن است تا با بررسی این مجموعه آثار، غبار زمان را از آن زدوده و به تامل دوباره درباره‌ی آن بپردازد. وی می‌کوشد با ارزیابی هنری آنها در چارچوب تاریخی خودشان و همان دوره، این بررسی و ارزیابی را فقط به حوزه‌ی کارگردانی محدود نکند بلکه عناصر دیگری از قبیل بازیگران و هنرمندان دیگر - به ویژه که برخی از آنان از برترین‌های جهان در حوزه‌های خود هستند- را نیز مورد توجه قرار دهد.

این کتاب بازنگری دقیقی از تجربه ای طولانی برای کشف ارزش‌ها و ایستگاه‌هایی بوده که این صنعت - که هنر، اندیشه و ادبیات را در خود به اتفاق دارد - از آنها خیز و شتاب گرفته است. از سوی دیگر این تجربه در زندگی عمومی عربی و مصر تاثیرگذار بوده و این فیلم‌ها در حیات جامعه‌ی عربی نقش‌هایی ایفا کرده‌اند.

نویسنده در مقدمه‌ی کتاب آورده است: "... آنچه کمال سلیم در فیلم "العزیمه" برای اولین بار در تاریخ سینمای مصر، از کوچه و محلات مصر به تصویر کشید و نیز توسعه و تقویت واقع‌گرایی کمال سلیم، از سوی کامل تلمسانی در فیلم "فی السوق السوداء" (در بازار سیاه)، این واقع‌گرایی را که جوانان سینمای مصر می‌کوشیدند از آن فراتر بروند در آثار صلاح ابو یوسف ریشه دارتر می‌بینیم. جوانانی نظیر محمد خان و علی بدرخان، عاطف الطیب، خیری بشاره، رافت المیهی، داود عبد السید، یسری نصرالله و رضوان الکااشف که از زبان نوگرایی یوسف شاهین و الهام از متانت و وقار کار برکات و ظرافت، نکته‌سنجی و میانه روی کمال الشیخ و زیبایی و لطافت کار عزالدین ذوالفقار و بیش، جدیت و صراحت توفیق صالح بهره‌می‌بردند."

علی ابوشادی ابتدا اطلاعاتی درباره‌ی جزئیات فیلم از قبیل زمان و مکان تولید فیلم، کارگردان، فیلم‌نامه‌نویس، تصویربرداران، صدابرداران، نورپردازان، طراحان صحنه، سازندگان موسیقی و بازیگران و نیز اطلاعاتی دیگر درباره‌ی فیلم ارائه می‌دهد و آن‌گاه قرائت‌های جدیدی از زوایای مختلف هر فیلم با لحاظ زمان، شرایط و تحولات حوزه‌ی سینما عرضه می‌کند. به این ترتیب علاوه بر پژوهشگر این حوزه، حتی خواننده‌ی عادی نیز از این اطلاعات می‌تواند استفاده کند.

بررسی فیلم‌ها بر اساس یک چارچوب زمانی بوده و از هر فیلم‌ساز تقریباً یک یا دو فیلم انتخاب شده است، اما در مواقعی نیز با توجه به سابقه و پرکار بودن به هشت فیلم از یک فیلم‌ساز نظیر یوسف شاهین یا کمتر از آن مثل توفیق صالح، رسیده است. از خیری بشاره و رافت المیهی هر یک دو فیلم؛ از عاطف الطیب، صلاح یوسف، کمال الشیخ، داوود السید هر

کدام سه فیلم؛ از علی بدرخان و توفیق صالح نیز چهار فیلم انتخاب شده است. هشت فیلم بررسی شده یوسف شاهین به آغاز فیلم سازی وی مربوط می‌شود که در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۱ ساخته شده است. برخی از این فیلم‌ها عبارت‌اند از: بابا امین (پاپ امین)؛ صراع فی الوادی (نبرد در دره)؛ جمیله (زن زیباروی)؛ العصفور (گنجشک)؛ عودة الابن الضال (بازگشت پسر ولگرد)؛ المهاجر (مهاجر)؛ المصیر (سرنوشت). البته منتقد، فیلم "باب الحديد" را که از تجربه‌های نخستین یوسف شاهین و یکی از آثار تاثیرگذار در سینمای عربی می‌باشد، در میان این هشت فیلم نیاورده است.

ابوشادی هر فیلم را از زاویه ای خاص و به روشی متفاوت از فیلم‌های دیگر بررسی و تحلیل کرده است. ابتدا با آثار پیشگامان آغاز کرده و سپس به فیلم‌های سینماگران نسل بعدی پرداخته و در ادامه تجربه‌های جدیدتر را مورد بررسی و مطالعه قرار داده است. این تفاوت زاویه و روش را می‌توان از عنوان‌هایی که در بررسی هر فیلم انتخاب کرده تشخیص داد، مانند: "لا شین: درسی ارزشمند در سیاست و هنر"؛ "النائب العام (دادستان کل): الگویی برای سینمای اندیشه‌های بزرگ"؛ "السوق السوداء (بازار سیاه): آغازی حقیقی برای سینمای واقع‌گرایی"؛ "درب المهابیل (راه احق‌ها): نمونه‌ای ارزشمند از سینمای واقع‌گرایی"؛ "رنة الخخال (صدای خلخال): اندکی اخلاقی ... بسیار غیر اخلاقی"؛ "بین السماء و الارض (میان آسمان و زمین): کمدی‌ای جلوتر از زمان خود"؛ "ام العروسة (مادر عروس): کمدی اجتماعی بسیار شیرین"؛ "میرامار: گام نخست به سوی سینمای مخالف".

ابوشادی در این کتاب توانسته از زاویه‌ی فیلم سینمایی تصویری از جامعه به ما ارائه دهد و تفاوت رویکرد و دیدگاه کارگردانی را نسبت به کارگردان دیگر نشان دهد. هم چنان که روش و سبک کارگردان‌ها را که پژوهش کاملی در این زمینه است بررسی و تبیین کرده است. این کتاب می‌تواند به سینمای عربی کمک کند تا گام بعدی و آینده‌ی خود را در این دنیا که به سرعت در حال تغییر و تحول است و در این جوامع عربی که یا جامعه‌ای کاملاً بسته یا کاملاً باز هستند و در مقابل هجوم فرهنگ‌ها - که هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند بایستد زیرا منزوی می‌شود - بهتر بشناسد.